

הרב ישראל דנדרוביץ

מגיד ^{התלמוד} תלמוד הירושלמי בקול הדף
מכון דרכי שמחה, ערד

בעל החלום אמר לו

אוצר החכמה

(א) כתיב (אסתר ד, א): "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה". ופירש רש"י: "בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך; לפי שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנאצר, ושנהנו מסעודת אחשוורוש".

רבותינו המפרשים מתחבטים בשאלה כיצד יכול רש"י להביא את הטעם: "שנהנו מסעודת אחשוורוש", בעוד שהגמרא במסכת מגילה (דף יב, א) דחתה להדיא טעם זה, והוכיחה שלא ניתן להסביר בכך את סיבת הגזירה. והכי איתא שם: "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בר יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם: אמרו אתם. אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אמר להם: אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו. אמרו לו: אמור אתה. אמר להם: מפני שהשתחוה לצלם [בימי נבוכדנאצר]".

מעתה שדחה רבי שמעון בן יוחאי את סברת תלמידיו והוכיח להם שלא יתכן לומר שנתחייבו כליה על כך שנהנו מסעודתו של אותו רשע, איך יכול רש"י להביא טעם זה כסיבה שהסכימו העליונים על הגזירה.

(ב) בפירוש 'שפתי חכמים' על רש"י הבחין בתמיהה זו וכתב: "אע"ג דתרי דעות ניהו בפרק קמא דמגילה ובמדרש ילקוט, כתב רש"י שניהם יחד דסבירא ליה דהא והא גרם, כי זולת חטא הצלם לא נגזרה עליהם כליה כל כך, וזולת חטא הסעודה היה עדיין השם יתברך מאריך אפו".

בצדק טוענים כלפיו האחרונים שלפום ריהטא מלשון הגמרא משמע שלא כדבריו, דהא רשב"י דחה את דברי תלמידיו רק מכח

השאלה ש'בכל העולם כולו אל יהרגו', ומשמע שסובר דמצד הסעודה עצמה שפיר היו מתחייבין כלייה (ראה בספר 'סוכת דוד' קוויאט, פורים עמוד שמה, שעין בזה), ונמצא הקושיה על רש"י במקומה עומדת דארכביה לדבריו אתרי ריכשי, בעוד שרשב"י שלל את דברי תלמידיו.

(ג) לתרץ הקושיה על דרך החידוד היה נראה לענ"ד בהקדם מה שיש להבחין בלשון רש"י הכותב ש'בעל החלום אמר לו' למרדכי שהסכימו העליונים על גזירה קשה זו. 'בעל החלום' פירושו: "שר המראה חלומות בלילה" (רש"י סנהדרין דף ל, א), וכידוע מדברי הזוה"ק (פרשת ויצא קמט, ב) שהרי הוא המלאך גבריאל.

לכאורה מנא ליה לרש"י שבעל החלום אמר לו, דילמא נתגלה הדבר למרדכי ברוח הקודש מסוד ה' ליראיו, וכפי שאכן מצאנו מפורש יוצא מדברי התרגום שני על מגילת אסתר שברוח הקודש נודע לו זאת. ויעוין במדרש 'אבא גוריון' (פר' ד. בתוך 'ספרי דאגדתא' בוכר, וילנא תרמ"ז) שכתב שאליהו הנביא הוא זה שאמר למרדכי.

עלינו לדעת איפוא מה היה הטעם שהביא את רש"י לפרש שמקור המידע של מרדכי היה 'בעל החלום'.

(ד) ראיתי בספר 'מליץ יקירין' (דוובאס, פיעטרקוב תרס"ב. עניני פורים) שהביא לתרץ זאת בשם רבינו רבי חנוך העניך מאלכסנדר זיע"א בהקדם דברי המדרש דהא דכתיב "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה" - 'כל' אתא לרמז דכשם שמרדכי ידע וראה הגזירה כך גם ידע וראה את קיצה, שלהמן הרשע תהיה מפלה ניצחת. והרי הדברים טעונים ביאור: אם אכן ידע מרדכי את הקץ, מה טעם ראה לגזור צום ובכי ומספד.

מוריה, שנה עשרים ושבע, גליון יא—יב (שכג—שכד), ניסן תשס"ו

העולם כולו אל יהרגו. ודברי רש"י עולים יפה כמין חומר.

(ו) בדרך אגב, יסוד תירוצו של הר"ה ודעימיה מבוסס על דברי המדרש הלומד מהפסוק "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה" שמרדכי ידע וראה אף את ישועת ישראל, ואם כי במיעוט ידיעותי עדיין לא מצאתי איה מקום כבודו של מדרש זה (אם כי כעין זה ראה באסתר רבה ח, ה), הרי שמצאתי לרבינו כ"ק מרן אדמו"ר ה'שפת אמת' זיע"א שאף הוא תפס בפשטות שזוהי כוונת הפסוק אלא שהוא ביאר באופן אחר את הסיבה שלמרות זאת עדיין הפציר מרדכי בתפילה ובבקשה. וכך כתב (פורים תרל"ד, ד"ה וישב): "עוד נראה כי מרדכי ידע שהשי"ת יעזור לבני ישראל בוודאי, כמו שכתוב 'רוח והצלה' כו', וכן כתיב 'ידע את כל אשר נעשה' כו'. רק שכן דרך כל הצדיקים שאף שיודעין הישועה מכל מקום יכולין לצעוק בלב שלם ממש כמו אם לא היה יודע, ולמי שאינו כן אין מראין לו הישועה באמת. וזה תליא באמונה שלימה שמבטל כל השכל להשי"ת ויודע ומאמין שאין סתירה מכל זה שהישועה באה על ידי צעקת האדם, אף כי השי"ת לא יעזוב בני ישראל בלי ספק, מ"מ צריכין לצעוק בעת צרה כמ"ש 'עת צרה כו' וממנה יושע".

בכך אזיל ה'שפת אמת' לשיטתו שכבר כתב כן (פרשת בשלח תרל"א, ד"ה וא"ע): "אך נראה כי מדרך הצדיק לצעוק אף על מה שנבטח, שמאמר השי"ת הוא אחר שלימות פעולותיו של האדם. ותפילה וצעקה בכלל פעולת אדם השלם לאלהיו, ולזאת מה שיהיה נושע ע"י תפילה וצעקה הוא הישועה שנבטח עליו. ונראה שאין מבטיחין באמת רק למי שיודע זה, שצריך צעקה גם אחר ההבטחה, ובהטעמה נוספת ב'שפת אמת' ליקוטים' (בשלח ד"ה מה תצעק).

רעיון מוסרי זה מצאתיו שכתבוהו עוד מרועי החסידות. ה'ישמח משה' (תרומה דף קפב אות ה) כותב: "ובזה פירשתי הפסוק

ולזה פירש רש"י שבעל החלום הוא זה שהגיד למרדכי, והלא איתא במסכת ברכות (דף נה, א): "אין חלום בלא דברים בטלים" ולכן לא ידע מרדכי מהו הדברים בטלים שנאמרו לו בחלום, וכשראה שהגזירה אמת כשהרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה, הוה סבירא ליה שהדברים בטלים שבחלום הוא מפלתו של המן ובשורת הקץ והישועה מגזירותיו, ולכן לבש שק ואפר ויזעק זעקה גדולה ומרה להעביר את רוע הגזירה. וכל זה הבליע רש"י בנעימות לשון קדשו, ושפתים ישק.

ראוי לציין שאת חידוש נפלא זה שהביא בספר 'מלין יקירין' בשם הרבי ר' העניך מאלכסנדר כבר הביא זאת הדרשן רבי משה מטשודנוב במאמר הפותח את ספרו 'קהלת משה' שיצא לאור לראשונה בלבוב בשנת תקנ"ג, והוא מקדים לכך שדבר זה 'שמעתי בשם איש אחד קדוש', וסתם ולא פירש מי הוא. וראה להמהרא"ל צינץ בספרו 'מלוא העומר' שכתב זאת בשם הגאון רבי אברהם ברודא.

(ה) והנה לדידן שגלוי וידוע לפנינו שגם הקץ והישועה שהוגד למרדכי בחלומה היה אמת ויציב ונכון, קשיא הלא קיימא לן דאין חלום בלא דברים בטלים, ומה איפוא היו הדברים בטלים במה שהוגד למרדכי בחלומה, הלא דבר אחד מהחלום לא שב ריקם.

והנראה לומר שזה בא רש"י לתרץ בהביאו את הטעם הדחוי: "שנהנו מסעודת אחשוורוש". אכן זה היה הדברים בטלים שבחלום, כיון שאין זה הטעם האמיתי שהסכימו העליונים לגזירה זו, וכמו שדחה רבי שמעון בן יוחאי לדברי תלמידיו.

נמצא דמתחילה סבר מרדכי שהדברים בטלים שנאמרו לו בחלומה הם מפלתו של המן, אולם האמת היא שהדברים בטלים היה הטעם הדחוי שהוגד לו: "שנהנו מסעודת אחשוורוש", דליכא למימר שמהאי טעמא נתחייבו כליה דאם כן 'שבשושן יהרגו שבכל

מוריה, שנה עשרים ושבע, גליון יא—יב (שכג—שכד), ניסן תשס"ו

שתיבת נח שרדה עוד למעלה מאלף שנה אחרי המבול, שהרי סנחריב 'אשכח דפא מתיבותא דנח' (סנהדרין צו, א), ואף המן הרשע השתמש עם נסר מתיבת נח כדי להכין את העץ גבוה חמישים אמה לתליית מרדכי הצדיק, וכמפורש באגדת אסתר (ז, ט; וכן הוא במדרש אבא גוריון).

ולא זו בלבד אלא שבמדרש 'פנים אחרים' (פ"ה; הובא ב'תורה שלמה' בראשית פ"ו אות קעט בהערה) כתב: "והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמישים אמה ולא מצא, אלא שלח לבנו פרשנדתא שהיה הגמון בקרדוניה, ונטל נסר אחד מתיבתו של נח, שהיה ארכו של נסר נ' אמה, שעשה הקב"ה אותו זכרון לעולם, שידעו דורות עולם שהביא מבול לעולם, שכן כתיב 'זכר עשה לנפלאותיו'".

הרי לנו שלא די שהתיבה לא נבלעה באדמה ומצאנו שהשתמשו בה לדברים אחרים, אלא ענין מיוחד היה שידעו כל באי עולם מקיום התיבה לקיים מה שנאמר 'זכר עשה לנפלאותיו', ואכן דברי המדרש מתקיימים אף בימינו בכך שהחוקרים טוענים ששרידי התיבה עדיין מצויים על הרי אררט, וראה בספר 'תורה שלמה' (שיק). סאטמאר תרס"ט, דף קפד) שמספר מה שעניו ראו במוזיאון המצרי בעיר קהיר 'קרשים מתיבת נח' (ועוד בענין זה ראה בספר 'דגל מחנה יהודה' פרבר, מאמר ו), ושוב מה שיין לומר "כי נבלעה במקומה שלא ישתמשו בה לדברים אחרים", וצ"ע.

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו', דהנה מרדכי אשר הוא היה אז ראש הדור ולו נמסר מהיחידי סגולה שקדמוהו כל הענין, הגזירה וגם ההצלה, באמת לא פחד ולא היה ירא מגזירת המן, ומה שהרעיש כל כך לא היה רק לנגד ההמון עם כדי שיעשו תשובה בלב שלם".

כיוצא בזה גם כתב ה'בני יששכר' (חודש אדר מאמר ה' אות ז): "הנה מרדכי ידע את כל אשר נעשה, ונכון היה לבו בטוח שהישועה מוכנת מאת הפועל ישועות, אבל אעפ"כ ראה את ישראל נתונים בצרה גדולה והבין שהש"י חפץ לשמוע צעקתו".

האם תיבת נח נבלעה במקומה או שעוד היתה בימי המן

דבר חידוש אשר לא שמענו אוזן מעולם, על מה שהתרחש עם 'תיבת נח' אחרי המבול, מצאתי בספר 'פרדס שאול' להגרש"מ זילברמן ז"ל. ה'פרדס שאול' משער כי האדמה פתחה את פיה ותיבת נח נבלעה במקום שבו נחה אחרי המבול, וזאת כדי שלא יבואו להשתמש בה. וכך כתב בפרשת נח: "ולפי זה היתה התיבה דינה כהקדש ואסורה בהנאה ולכן לא מצינו שעשה נח מהתיבה דברים אחרים. ולפי זה י"ל דהתיבה שנחה על הרי אררט נשארה שמה במקומה, ואפשר כי נבלעה במקומה שלא ישתמשו בה לדברים אחרים".

בעניי לא ידעתי איך עלה בדעתו לחדש כזאת, בעוד שמדברי חז"ל מוכח להדיא

הרב יהודה קוק

ראש כולל "זכרון חיי", בני-ברק

בענין הידור מצוה

פסחים דף צט; ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך וכו', ופירש"י כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה, עכ"ל. וכ"כ הרשב"ם ע"ש.

ויל"ע מה זה ענין ל'הידור מצוה', דלכא' שיין זה דוקא בחפץ של מצוה דמצוה ליפותו ולהדרו ויראו הכל "שמחבב" המצוה ומרבה כבוד שמים וכו' וכללם בשבת (קלג:) מדכ' "זה קלי

מוריה, שנה עשרים ושבע, גליון יא—יב (שכג—שכד), ניסן תשס"ו